

Б. АЛИЕВ
Т. НОРОВ

КОРРУПЦИЯ ГЛОБАЛ-ИЖТИМОЙ ИЛЛАТ

МОНОГРАФИЯ

«IQTISODIYOT»

338
А 49

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

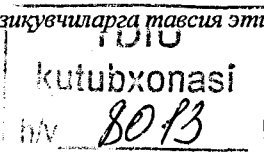
Б. Алиев, Т. Норов

КОРРУПЦИЯ

ГЛОБАЛ-ИЖТИМОЙ ИЛЛАТ

Монография

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги Олий ўқув юртлараро илмий-услубий бирлашмалар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Кенгаш томонидан мазкур монография илмий тадқиқотчилар, олий ўқув юртлари талабалари ва бошқа мавзуга қизиқувчиларга тавсия этилади.

ТОШКЕНТ – “ИҚТИСОДИЁТ” – 2022

УЎК: 343.341.1

КБК: 67.404.06

Алнев Б., Норов Т.О. Коррупция глобал-ижтимоий иллат. Монография.
– Т.: «**IQTISODIYOT**», 2022. -272 б.

Мазкур монографияда коррупция жамиятнинг энг зарарли иллати сифатида ифодаланиб, унга қарши курашни аввало таълим-тарбиядан бошлаш, халқимизнинг бой маънавий меросидан, жаҳон тажрибасида синалган усуллардан самарали фойдаланиш кераклиги ҳақида фикр юритилган.

Монографияда келтирилган илмий далиллар, қонунлар ва чора-тадбирлар, ҳар бир бобнинг шаклан хилма-хиллиги китобнинг тавсифли хусусияти саналади.

Ушбу монография барча соҳаларда фаолият юритаётган мутахассис, илмий изланувчилар ва кенг омма учун мўлжалланган.

Алнев Б., Норов Т.О. Коррупция — это глобальное бедствие. Монография. — Т.: «IQTISODIYOT», 2022. -272 с.

В этой монографии коррупция описывается как самое вредное бедствие общества, и утверждается, что борьбу с ней следует начинать с просвещения, эффективного использования богатого духовного наследия нашего народа, методов, проверенных мировым опытом.

Научные доказательства, законы и меры, представленные в монографии, а также разнообразие форм в каждой главе являются описательными особенностями книги.

Это исследование предназначено для профессионалов, исследователей и широкой общественности, работающих во всех областях.

*Мазкур монография проф. Қ.А. Шарипов,
проф. С.К. Худойқулов тахрири остида наиш этилган.*

Масъул муҳаррир: Ш.Қурбонов

Тақризчилар:

фалсафа фанлари доктори, профессор — А. Мухтаров

фалсафа фанлари номзоди, доцент — Т. Султонов

фалсафа доктори (PhD), доцент — Д. Эрназаров

Монография Тошкент Давлат иқтисодиёт университети

Кенгашининг 2022 йил 31 январь 6-сонли Қарори

асосида наишга тавсия этилган.

ISBN 978-9943-8157-2-8

© «**IQTISODIYOT**», 2022

© Б. Алнев, Т. Норов, 2022

КИРИШ

Коррупция, халқ атамаси билан айтганда “порахўрлик” энг қадимги ижтимоий иллатлардан бири бўлиб, бу иллат, барча даврларда дунёнинг турли минтақа ва давлатларида турли даражада ва хусусиятларда намоён бўлиб келган, унга қарши кураш чоралари ҳам турли даража ва услубларда кечган. Афсуски, коррупция ҳозирги кунда ҳам иродасиз кишилар ҳисобига глобал муаммо сифатида сақланиб қолмоқда.

Коррупцияга қарши кураш илгари бир давлат доирасида кечган бўлса, ҳозирга келиб у жаҳон миқёсида умумий тизим асосида олиб борилмоқда. Бунинг ёрқин мисоли сифатида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва бошқа халқаро ва минтақавий ташкилотлар, давлатлараро ҳамдўстликлар доирасида бу жирканч иллатга қарши биргаликда кураш бўйича шартномлар, конвенциялар тузилаётганлигини айтиш мумкин. Жаҳон ҳамжамиятининг узвий қисми бўлган Ўзбекистон ҳам бундай ижтимоий иллатдан холи эмас. Шу боис бизда коррупцияга қарши курашнинг ўзига хос стратегияси ишлаб чиқилди ва у такомиллаштириб борилмоқда. Хусусан, коррупцияга қарши курашиш соҳасида муҳим ташкилий-ҳуқуқий ислохотлар амалга оширилди. Аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини, жамиятда коррупцияга муросасиз муносабатни шакллантиришга йўналтирилган тизимли чоралар кўрилди.

Ислохотларни амалга ошириш доирасида фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоя қилиниши, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти очиклиги, жамоат ва парламент назоратини таъминлаш механизмлари шаффофлиги такомиллаштирилди, шунингдек, ҳуқуқни муҳофаза қилиш ҳамда суд органлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари ислоҳ қилинди.

Бугунги кунда, иқтисодиётни янада ўстириш, халқ фаровонлигини ошириш, мамлакатда инвестиция муҳитини яхшилаш борасидаги стратегик вазифаларни ҳал этишда коррупцияга қарши курашиш давлат сиёсатининг устувор масаласига айланди. Бу саъй-ҳаракатлар эса, коррупциянинг ҳар қандай кўринишларини, унинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш бўйича янги тизимли чоралар кўришни тақозо қилмоқда.

Бу борада энг катта амалий ислохотлардан бири Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги «Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги¹ фармони билан Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилгани бўлди.

¹ <https://lex.uz/docs/4875784>

Ўтган 5 йилда мамлакатимизда коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш, давлат ва жамият қурилишининг барча соҳаларида коррупция омилларига чек қўйишга қаратилган 10 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиниб, «Йўл хариталари» ҳамда чора-тадбирлар режалари тасдиқланди. Қолаверса, Ўзбекистон Республикаси «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги қонуни билан давлат органларининг вазифалари аниқ белгилаб берилди.

Бундан ташқари, қатор халқаро нодавлат нотижорат ташкилотлари билан расмий алоқалар йўлга қўйилиб, халқаро рейтингларда мамлакатимизни юқори поғоналарга кўтариш бўйича тизимли ишлар олиб борилди.

Хусусан, коррупция ҳолатлари ҳали ҳам қузатилаётганлиги, бундан халқимиз азият чекаётганлиги, шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлигининг ва Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш миллий Кенгашининг фаолияти тўғри йўлга қўйилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармони қабул қилинди. Унда мамлакатимизда бу иллатга қарши курашиш, соҳада давлат сиёсатининг самарали амалга оширилишини таъминлаш ҳамда коррупция кўринишларининг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш бўйича янги тизимли чоралар белгилаб берилди.

Шу боис ҳам, Шавкат Мирзиёев ўзининг сайловолди маърузаларидан бирида ушбу муаммога алоҳида эътибор қаратиб, «бугунги кундаги яна бир устувор вазифамиз — мамлакатимиз ривожига тўсиқ бўлаётган ёвуз иллат, яъни коррупция ва уюшган жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш масалаларини самарали ҳал этишдан иборат»² эканини алоҳида таъкидлаган эди.

Бу долзарб мавзунинг ўрганиш ва кенг жамоатчиликка тарғиб қилиш, айниқса, мамлакатимизнинг келажакдаги истиқболини белгиловчи ёш авлод, талаба ёшлар ўртасида мавзуга оид билим ва тажрибаларини ошириш мақсадида туркум илмий, илмий-услубий, услубий қўлланмалар, монографиялар, дарсликлар яратиш вазифалари зарурати туғилди.

Шундай тадқиқотлардан бири мазкур «Коррупция глобал-ижтимоий иллат» монографияси ҳисобланади.

Мазкур монография коррупцияга оид янги маълумотларни ўз ичига олиши билан бирга, илгари мавзуга бағишлаб чоп этилган «Коррупцияга қарши

² Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси Ахборотномаси. -Тошкент шаҳри, 2016 йил 28 октябрь, 766-сон.

кураш”³ номли монография ҳамда “Ўзбекистоннинг коррупцияга қарши кураш стратегияси”⁴ номли ўқув қўлланма асосида яратилди⁵.

Монография қуйидаги мавзуларни ўз ичига олган:

Биринчи боб: Коррупция тарихи, типологияси, коррупцияни ахлоқий баҳолаш, коррупция турлари, коррупция хизматлари бозори, шахсий манфаат, коррупцион иллатнинг бойитиш жойлари, суд тизимидаги коррупциянинг зарари, коррупциянинг мақбул даражаси, халқаро савдода коррупция, коррупциянинг сабаблари, юқори даражадаги коррупция сабаблари, коррупцияга қарши кураш мавзулари таҳлил қилинган.

Иккинчи боб: коррупцияга қарши жаҳон тажрибаси деб номланган бўлиб, унда: Сингапур, Финляндия, Швейцария, Россия, Япония, Австралия, Индонезия ва АҚШ тажрибаси каби мавзулар бўлиб, жаҳоннинг ривожланган давлатларида коррупция иллоти ва унга қарши кураш стратегиялари каламга олинган.

Учинчи бобда, коррупциянинг иқтисодий таҳлилида коррупция бўлган иқтисодиётда ресурсларни тақсимлаш модели, асосий агент назарияси баён қилинган.

Тўртинчи боб: Ўзбекистонда порахўрлик ва коррупцияга қарши кураш сиёсати бобида: порахўрлик, коррупция тушунчаси ва эътироф қилиниши, порахўрликнинг тавсифланиши, жарималар, сиёсат, муҳим хавф соҳалари, коррупция тўғрисидаги ахборот қандай топширилиши керак, коррупцион жиноятлари ва жиноий жавобгарлик каби масалалар таҳлил қилинган. Бу бобни ёритиш асосида, мамлакатимизда унинг амалий ва ҳуқуқий асоси бўлган қонунлар мисолида ёндошилди. Биз бу монографияда қисман но анъанавий тарзда фақат умумий фалсафий жиҳат билан бирга, аниқ қонунлар воситасида, бевосита қонунлар ва қонуности ҳужжатларни тўлиқ келтирдик. Мақсад, коррупция иллоти ҳақида умумий ва мавҳум тасаввурдан қўра, у ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлиш ва унга қўлланиладиган жазолар хусусида аниқ ҳуқуқий билимларга эга бўлишни исботлаш.

Бу бобда: Ўзбекистонда коррупцион ҳолатлар, уларнинг хусусиятлари ва қарши кураш стратегияси ва ҳуқуқий асослари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-

³ Алиев Б. Ҳақимов Р. Коррупцияга қарши кураш. -Т.: Янги аср авлоди, 2012. 159 б.

⁴ Алиев Б., Мухторов А., Норов Т. ва бошқ. Ўзбекистоннинг коррупцияга қарши кураш стратегияси⁴. (ўқув қўлланма)Т.: “Iqtisodiyot”, 2021. 311 б.

⁵ Алиев Б. Ҳақимов Р. Коррупцияга қарши кураш. -Т.: Янги аср авлоди, 2012. 159 б.

тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон фармони⁶, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6013-сон Фармони⁷, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 июндаги “Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-4761-сон қарори⁸, Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги “Коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда қўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 829-сон қарори⁹, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 июлдаги “Коррупцияга қарши муросасиз муносабатда бўлиш муҳитини яратиш, давлат ва жамият бошқарувида коррупциявий омилларни кескин камайтириш ва бунда жамоатчилик иштирокини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6257-сон Фармони¹⁰, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 6 июлдаги “Коррупцияга қарши курашиш фаолиятини самарали ташкил этишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5177-сон қарори¹¹, шунингдек, “Тараққиёт стратегияси маркази”, Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилганлиги мисолида ёритилди.

Бешинчи боб, коррупцияга қарши кураш бўйича халқаро қонунчилик деб номланган бўлиб, унда коррупцияга қарши кураш бўйича халқаро ва минтақавий ташкилотлар ва шартномалар, айниқса, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг “Коррупцияга қарши Конвенцияси”, бошқа халқаро, минтақавий ва давлатлараро иттифоклар доирасида тузилган шартномалар мисолида таҳлил қилинди ва шу Конвенция ва шартномаларнинг матнлари келтирилди.

Олтинчи боб, Ислом динида коррупция – маънавий-ахлоқий иллат сифатида деб номланган бўлиб, бу бобда, Ислом динида коррупциянинг асосий кўриниши бўлган рибохўрлик, ришвахўрлик, судхурлик каби иллатларга берилган, таъриф ва тавсиф, пора ва унинг турлари, судхўрлик мавзулари таҳлил қилинган.

⁶ Lex.uz © Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази давлат муассасаси. -Тошкент ш.,2019 йил 27 май, ПФ-5729-сон

⁷ Lex.uz © Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази давлат муассасаси. Тошкент ш., 2020 йил 29 июнь, ПҚ-4761-сон

⁸ Lex.uz © Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази давлат муассасаси. <https://lex.uz/docs/-5495533>

⁹ Lex.uz © Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази давлат муассасаси. <https://lex.uz/docs/-5495533>

¹⁰ <https://lex.uz/docs/-5495533> Lex.uz© Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази давлат муассасаси.

¹¹ <https://lex.uz/docs/-5495533> Lex.uz© Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги қошидаги “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази давлат муассасаси.

I боб. КОРРУПАЦИЯ ТУШУНЧАСИ, УНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ ТАРИХИ, ТУРЛАРИ ВА ДАРАЖАЛАРИ

Дунёда коррупциянинг тури ҳам, тавсифи ҳам жуда кўп. Унинг келиб чиқиш сабабларини очиш, унга қарши курашишнинг самарали йўлларини топиш бўйича олимлар, турли институтлар ва халқаро ташкилотлар томонидан юзлаб, минглаб тадқиқотлар ўтказилган. Турли кўрсаткич ва рақамлар акс этган жадваллар яратилган, ўзига хос рейтинглар тузилган. Ҳатто коррупциянинг хилма-хил формулалари ишлаб чиқилган. Бу борадаги тизимли ишлар ва изланишлар изчил давом этмокда.

Ижтимоий-тарихий вазият, фуқароларнинг ҳуқуқий дунёқараши, давлат тузилиши, иқтисодий ривожланиш омилларидан келиб чиқиб, ҳар бир давлат коррупцияга қарши ўзига хос усулларда курашмокда. Бу борада энг самарали йўл ҳали топилган эмас. Чунки коррупция бир қарашда оддий жиноят бўлиб кўрингани билан аслида, унинг келиб чиқиши ва яшовчанлик сабаблари жуда чигал ва мураккабдир.

Масалан бир давлатда натижа берган усул бошқа давлатда у қадар самара кўрсатмаслиги мумкин. Шунинг учун ҳар бир давлат ва жамият коррупцияга қарши курашиш йўлини ўзи танлайди, аниқроғи, қандай йўл тўғри эканини ҳаёт кўрсатади. Қонунда коррупцияга қарши курашни кенг қамровда олиб бориш чоралари кўзда тутилгани, бу борада ҳар бир масалага алоҳида эътибор қаратилгани бежиз эмас.

Эътиборли жиҳати шундаки, коррупция билан боғлиқ ёндашувлар ва методологик таҳлил ва ҳулосаларда аниқ яқдиллик йўқ. Таҳлиллarda коррупция — энг жирканч ва хавфли иллатдан айрим ўринларда ҳатто ижобий баҳоланган.

Коррупция нима? Бу ҳақда ҳамманинг ўзига хос тасавури, тушунчаси бор, албатта. Қонунлар ва ҳуқуқий ҳужжатларда унга шундай таъриф берилган: **коррупция** — шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек, бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиш саналади.

Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида”-ги қонунида коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотлар, коррупцияга қарши курашиш соҳасида ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирлар, коррупцияга онд ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга чек қўйиш, жавобгарликнинг муқаррарлиги каби масалалар аниқ белгилаб қўйилган. Бу ҳақида кейинги бўлимларда тўхталиб ўтамыз.

Мазкур қонун билан яқиндан танишиш, унинг ҳар бир моддасини чуқур ўрганиб, ҳаётимизга татбиқ этишга интилиш, содда қилиб айтганда, коррупция балосининг нақадар мудҳиш иллат эканини тушуниш, мустақил идрок этиш, энг муҳими, унга қарши курашиш ҳар биримизнинг фуқаролик бурчимиздир.

Коррупцияга алоқадор одам қонунни бузишидан ташқари, ўзининг кимлигини, эътиқоди, маънавияти қай даражада эканини ошкор қилади. Бундай одам нафақат молиявий зиён-заҳмат етказади, балки давлатни, демократияни беҳурмат қилиб обрўсини тўқади, унга нон-туз бериб катта қилган, илму ҳунар, обрў ва мансаб берган эл-юртнинг юзига оёқ қўяди.

Коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари ва принципларини белгилашда бундай ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш масаласи қатъий ҳисобга олинган.

Коррупцияга аралашган, бу жирканч иллатга қўл урган одам учун улуғ нарсалар, мўтабар туйғуларнинг қадри йўқолади. Бундай киши ҳаётда ҳамма нарсани сотиб олиш ва сотиш мумкин, деб ўйлайди. Улар ҳеч кимга, имон-эътиқодга ишонмайди, айти пайтда бундай кимсаларга ҳаёт учун азиз саналадиган ҳеч нарсани ишониб бўлмайди. Чунки улар ота-онаси, қариндош-уруғлари, ёру-биродарлари, маҳалла-қўйнинг юзини ерга қара-тишдан, бошини эгишдан уялмайди.

Ҳаммамиз яхши биламизки, қонун ҳуқуқий муносабатларни тартибга солади. Ваколатлар, ҳуқуқ ва мажбуриятларни, амалга ошириладиган чоратадбирларни белгилаб беради. Агар ҳаётда қонун ишламаса, уни бир парча оддий қоғоздан фарқи қолмайди. Шундай экан, коррупция ҳақида қонун қабул қилинди, энди ҳаммаси изига тушиб кетади, деб ўйлаш, хотиржамликка берилиш катта хато бўлади. Коррупция балосидан қутулиш, ислохотларни унинг чангалидан озод этиш ҳақида ҳаммамиз ўйлашимиз, бунинг заруратини ҳар биримиз юрагимиздан ўтказишимиз, унга қарши қатъий курашишимиз керак.

Бу кураш кундалик ҳаётимиздаги оддий ҳолатлардан бошланади. Шифокордан яхшироқ маслаҳат олиш, навбатни тезлаштириш, рейтинг дафтарчасига тузукроқ баҳо қўйдириш ва шунга ўхшаш вазиятларда ўзимизни муносиб тутишимиз лозим бўлади.

Тўғри, ҳаётда турли ҳолатлар ва ҳаракатларга дуч келамиз. Баъзида кўз ўнгимизда қонунлар бузилади, инсон ҳуқуқи, кадр-қиммати поймол этилади. Бундай вазиятларда чорасизликдан одамнинг боши гангиб қолади. Лекин давлатимиз томонидан олиб борилаётган демократик ислохотлар, жорий

этилаётган ҳуқуқий ўзгариш ва янгиланишлар фуқаролар чорасиз қолганида ёрдамга келади. Олис кишлоқлардаги муурожаатларнинг ҳам овози эшитилади.

Кишиларнинг табиатига ўхшаб раҳбару масъуллар ҳам турлича бўлади. “Жамоода ҳамма қулайлик ўзим учун, бу ташкилот менга бир пайтлардаги хизматларим, фароғатда яшамоғим учун берилган, марҳамат, қолганлар аравасини ўзи амаллаб тортаверсин” қабилида тор ва эскича ўйлайдиган, “олди-берди” фаолиятининг бир қисми деб тушунадиган, демократик қонун-қондаларни етарлича идрок эта олмайдиган раҳбарлар ҳам йўқ эмас. Шунинг учун қонунда аҳолининг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш, хусусан, давлат органлари ва бошқа ташкилотлар ходимларининг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш чоралари кўзда тутилган.

Қонунда белгиланганидек, таълим муассасаларида коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ҳуқуқий таълим ва тарбияни кучайтириш масаласи ҳам долзарб аҳамият касб этади. Тўғри ишлаб, тўғри яшаш саодатини болалиқдан, ёшлиқдан ўрганган киши мард ва ҳалол бўлади. Адолатсизлик, қонунга ҳурматсизлик, касбу амалга, ишончга хиёнат қилиб бўлмаслигини ўқиб-уққан, порахўрлик ва коррупцияга, сунистеъмолчиликка қарши ўзида иммунитет ҳосил қилган ёшлар келажақда журъатли, виждонли инсон бўлиб етишади. Қонунга, тартиб-қондаларга ҳурмат сақлаб, эл-юртга садоқат билан хизмат қилади. Ҳалол меҳнат билан топилмаган бойлик тотли бўлмаслигини, ҳеч кимга бўйрмаслигини, яхшилик эмас, ёмонлик ва кулфат келтиришини тушунади.

Бир ёш кадр масъулиятли вазифага келса, амалга эга бўлса, бундан ота-она, қариндош-уруғ қанчалик қувонади. Бу табиий ва эзгу туйғу, албатта. Лекин баъзи нотўғри, зарарли иллатлар, билиб-билмай, тушуниб-тушунмай йўл қўйиб бериладиган одатлар ҳам борки, уларни асло эсдан чиқармаслигимиз керак. Гоҳида шундай бўладикки, яқинлар, оға-иниларнинг “ўғлим ёки оғайни, мана, ишляяпсан-ку, опангни узатилаётган қизига дурустроқ совға бергин, амакиннинг етмай турган машина пулига ёрдам қилиб юборгин, қийналиб юрибди...” қабилидаги истак ва хоҳишлар ёш кадрларни бузади, бошини айлантриб қўяди. Яқинларига ҳурмат юзасидан бечора ўзини ўққа-чўққа уришга, ноқонуний иш қилишга, осон пул топишга ҳаракат қилади. Истаб-истамай, боши берк кўчага кириб қолади ва коррупция тузоғига илинади.

Қариндош-уруғчилик, таниш-билишчиликдан давлат ва жамият манфаатларига зиён етмаслиги, қонунларга, инсоннинг кадр-қимматига раҳна солинмаслиги керак. Қандайдир манфаат ортидан боғланган ришга, дўстлик,

ака-укачилик узокка чўзилмайди, ҳеч кимга ҳурмат олиб бермайди. Бунга ҳаётдан кўплаб мисоллар топиш мумкин.

Коррупцияга қарши курашишда, давлат ҳокимияти органлари фаолиятида очиклик ва ошкораликни таъминлашда, фуқароларга тезкор ва холис ахборот етказишда оммавий ахборот воситаларига эркинлик бериш, демократик ислохотлар жараёнида уларнинг нуфузи ва мавқеини ошириш долзарб масала ҳисобланади. Шунинг учун коррупцияга қарши курашишда оммавий ахборот воситаларининг иштирок этиши, коррупцияга оид ҳуқуқ-бузарликлар тўғрисида ахборот бераётган шахсларни ҳимоя қилиш масалалари қонунда алоҳида белгилаб қўйилган.

Оммавий ахборот воситаларининг эркин ва дадил фаолиятсиз жамият ҳаётини демократлаштириш, кишиларни мустақил фикрлаб яшашга ундаш, ҳозирги кунда сув ва ҳаводек зарур бўлган жамоатчилик назоратини изчил йўлга қўйиш мумкин эмас. Бутун дунёда давлатнинг демократияни ҳурмат қилишига, халқнинг салоҳияти ва маданиятига матбуот эркинлиги, одиллигига қараб ҳам баҳо берилади. Албатта, бугун бу ҳақиқатни кўпчилигимиз яхши тушунамиз ва тан оламыз.

Шу ўринда коррупцияга қарши курашиш масаласининг яна бир томониغا эътибор қаратсак. Нобоп, «муомала қилиш», «келишиш»га мойил раҳбар ёки бошқа бир масъул нафақат ташкилотга, жамиятга, ишчи-ходимларга зиён етказиши, балки бундай инсон билан ташкилотнинг, жамоанинг, айниқса, ёш кадрларнинг вақти, умри беҳуда ўтади. Раҳбар ҳаммага ўрناق бўлиб, ҳалол ишлаб, фидойилик кўрсатиш ўрнига, йиғилишларда бир гапни гапириб, ўзи бутунлай тескарисини қилса, ундан ёш кадрлар нимани ўрганади? Қандай ўрناق олади? Коррупцияга қарши курашиш яна шуниси билан муҳимки, мазкур жараёнларда ишчи-ходимлар, ёшлар ҳалол ишлаши, ишонч ва ваколатга муносиб хизмат билан жавоб қайтариши зарур, деган тушунчага таяниб фаолият юритишни ўрганади. Ҳар қандай вазиятда мард киши, бари-бир, ҳалол бўлади, деган эътиқодда собит туради.

Шу сабабли ҳам сўнгги йилларда мамлакатимизда тадбиркорлар, кичик бизнес субъектларига “ягона дарча” тамойили орқали хизмат кўрсатилапти, ягона портал орқали давлат хизматлари электрон шаклда тақдим этилмоқда. Қонун ҳужжатларига, давлат ташкилотларининг иш фаолиятига очиклик, ошкораликни таъминлаш нуқтаи назаридан ўзгартиришлар киритилапти ва бошқа кўплаб янгилликлар жорий қилинмоқда. Буларнинг барчаси коррупция балосини бартараф этишда алоҳида аҳамият касб этмоқда. Фуқаролар бундай ёндашувни жонудили билан қўллаб-қувватламоқда.

Дунё кун сайин, соат сайин ривожланыпти. Давлатлар ва халқлар ўртасидаги ҳамкорликнинг тезкор, янгидан-янги уфклари очилляпти, миллий иқтисодиётлар ўзаро чамбарчас боғланган ҳолда юксалмоқда, тараққий этмоқда. Бугун ҳар қандай давлат бошқа давлатлар билан изчил ҳамкорлик қилмасдан, оқилона инвестиция ва ресурсларга таянмасдан, жаҳонга чиқмасдан, айна пайтда дунёга эшикларини кенг очмасдан, инсонлар бемалол ишлайдиган ишончли маконга айланмасдан юқори натижаларга эриша олмайди.

Эркин фаолият юритишга кенг йўл очиб берилган, инсон ҳуқуқлари, қонуний манфаатлари қатъий ҳимоя қилинадиган мамлакатнинг остонасидан инсон аримайди, бундай давлат дунёнинг турли нуқталаридан ишбилармонлар талпинадиган юртга айланади.

Сўнгги вақтларда жамиятимиз ҳаёти, мамлакатимиз иқтисодиётининг турли соҳаларини янада жадал ривожлантириш бўйича қабул қилинган қонунлар, Президент қарор ва фармонлари ана шу эзгу мақсадга қаратилганини англаш қийин эмас. Туризмни ривожлантириш, дунёнинг қўллаб давлатларидан юртимизга ташриф буюрадиган сайёҳлар учун виза режимини бекор қилиш ёки суд-ҳуқуқ тизимини такомиллаштириш, судларнинг ҳақиқий мустақиллигини таъминлаш ёхуд тадбиркорликка кенг эркинлик бериш, турли бюрократик тўсиқ ва ғовларни йўқ қилиш ҳақидаги ҳамда бошқа бир қанча қарор ва фармонлар инсонларнинг йўлини очишга, Ўзбекистонимизнинг жозибасини оширишга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни бу борадаги ислохотлар янада изчил тус олишига шароит яратмоқда, халқимизда катта умид уйғотмоқда.

Хусусан, Қонунга кўра, коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи; бу жараёнда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш учун Коррупцияга қарши курашиш бўйича Республика идоралараро Комиссияси ташкил этилиши белгиланган. Ушбу Комиссияни шакллантириш ва унинг фаолияти тартиби Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан белгиланиши қайд этилган. Бу меъёр коррупцияга қарши курашнинг доимий ва изчил тус олишида муҳим аҳамиятга эга. Конституциямизга мувофиқ Президент фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига риоя этилишининг кафилидир.

Юқорида айтганимиздек, Коррупция (лот. *Corruption* «порахўрлик») ¹² – бу атама одатда мансабдор шахс томонидан ўз зиммасига юклатилган куч ва ҳуқуқлардан фойдаланишни англатувчи, шунингдек, ушбу расмий, ваколат мақоми билан боғлиқ бўлган, қонунлар ва ахлоқий тамойилларга зид бўлган шахсий манфаатлар учун имкониятлар, алоқаларни англатади. Коррупция манфур давлатларга хос бўлган амалдорларнинг порахўрлиги деб ҳам аталади. Европа тилларидаги тегишли атама одатда лотин сўзининг асл маъносидан келиб чиқадиган кенгроқ семантикага эга.

Коррупциянинг характерли белгиси мансабдор шахснинг ҳаракатлари билан унинг иш берувчиси манфаатлари ўртасидаги зиддият ёки сайланган мансабдор шахснинг ҳаракатлари билан жамият манфаатлари ўртасидаги зиддиятдир. Коррупциянинг кўп турлари мансабдор шахс томонидан содир этилган фирибгарликка ўхшайди ва давлат органларига қарши жиноятлар тоифасига киради.

Ўзига тегишли бўлмаган ҳар қандай ресурсларни тақсимлашда ўз хоҳишига кўра, ваколатига эга бўлган ҳар қандай мансабдор шахс (*мансабдор шахс, депутат, судья, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходими, маъмур ва бошқалар*) коррупцияга дуч келиши мумкин. Коррупцияни рағбатлантирувчи асосий омил – ҳокимиятдан фойдаланиш билан боғлиқ иқтисодий фойда (*рента*) олиш имконияти, асосий тўсиқ эса таъсир қилиш ва жазолаш ҳавфи.

Буюк италян шоири Данте Алигъери ўзининг “Илоҳий Комедия” асарида порахўрларни жаҳаннам гравининг еттинчи доирасига жойлаштирди ¹³. Коррупциянинг тизимли хусусияти унинг камраб олинадиган давлат ташкилотларида ишлайдиганлар учун мажбурлаш хусусиятида намоён бўлади: қуйи поғоналар пора йиғади ва ўз лавозимларини сақлаб қолиш учун юқори қисм билан бўлишади.

Макроиқтисодий ва сиёсий иқтисодий тадқиқотларга кўра, коррупция кагга зарар етказиши ва бутун жамият манфаатлари йўлида иқтисодий ўсиш ва ривожланишга тўсқинлик қилади.

1.1. Таъриф

“Коррупция” сўзининг луғавий маъносига тўхталиб ўтсак. Коррупция атамаси лотинча “*corruptio*” сўзидан олинган бўлиб, пора бериб сотиб олиш, бузилиш, ишдан чиқиш, ахлоқий (маънавий) бузилиш деган маъноларни англатади. Бошқа бир изоҳда, коррупция сўзи «сотиш», «сотилиш» деган маъноларни ҳам англатар экан. Раҳбар ёки масъул киши қандай қилиб

¹² <https://www.oecd.org/corruption/>

¹³ <https://ziyouz.uz/ilm-va-fan/adabiyot/dante-aligeri-va-uning-ilohiy-komediya-si/>

коррупцияга қўл уради? Бунга қандай омиллар сабаб бўлади? Бу саволларга турлича жавоб бўлиши мумкин. Лекин шуниси аниқки, сотадиган, сотиладиган киши ҳеч бир вазифани кўнгилдан бажармайди.

Одатда мансабдор шахс томонидан унга берилган мансаб ваколатлари ва ҳуқуқлардан, шунингдек, бу билан боғлиқ расмий нуфуз мақомидан, имкониятлар ва алоқаларидан ўзларининг шахсий манфаатларини кўзлаб қонунчилик ҳамда ахлоқ қоидаларига зид равишда фойдаланишини англатади.

Коррупция — Жаҳон банки ва бошқа ташкилотлар коррупцияни: ишониб топширилган ваколатларни шахсий манфаатлари учун сунистеъмол қилиш деб тушунадилар. Шунингдек, аниқлайдиган (*ҳокимият ишончли манбаларни ўз ичига олиши, у давлат ва хусусий сектор билан боғлиқ бўлиши мумкинлиги ва ҳ.к.*) ёки катъийроқ ҳуқуқий атама ва тушунчалар қўлланган.

1.2. Коррупция ўтмиши

Коррупцияга қарши курашчи сифатида тилга олинган биринчи ҳукмдор милоддан аввалги XXIV асрнинг иккинчи ярмида Лагаш шаҳар-давлатининг шумерлар қироли Уруинимгина эди. Коррупция учун индикатив ва кўпинча шафқатсиз жазоларга қарамай, унга қарши кураш керакли натижаларга олиб келмади. Яхшиямки, энг хавфли жиноятларнинг олди олинди, аммо майда чиқиндилар ва пора даражасида коррупция кенг тарқалди. Милоддан аввалги IV асрда Бхарата (Ҳиндистон) вазирларидан бири томонидан Коррупция тўғрисидаги биринчи трактат Арта Шастра Каутиля тахаллуси билан нашр этилган эди. Унда у «қирол мулки, ҳеч бўлмаганда озгина бўлса ҳам, ушбу мулк учун масъул бўлганлар томонидан ўзлаштирилиши мумкин эмас»¹⁴, — деган пессимистик хулоса қилди. Яна эътиборли жиҳати, бу қонун ва панд-номанинг асосий мақсади қирол, яъни давлат мулки мухофазасига қаратилган.

Қадимги Миср фиръавнлари ҳам худди шундай муаммоларга дуч келишди. Бу ерда амалдорларнинг улкан бюрократик аппарати мавжуд бўлиб, улар эркин деҳқонлар, ҳунармандлар ва ҳатто ҳарбий зодагонларга нисбатан қонунсизлик ва ўзбошимчаликни яратишга имкон беришди. Ўша давр Мисрга оид манбалардан: «Ҳокимият олдида орқангизни эгиб олинг, шунда уйингиз тартибда бўлади, сизнинг маошингиз тартибда бўлади, чунки бу хўжайинга қарши бўлган одамга ёмон, лекин у ёқтирганда яшаш осон», дейилган¹⁵.

Судьяларнинг оғирлиги алоҳида ташвиш уйғотди, чунки бу мол-мулкни ноқонуний равишда тақсимлаш ва низоларни қонунчилик доирасидан ташқарида ҳал қилиш истагини келтириб чиқарди. Коррупциянинг барча

¹⁴ <https://qomus.info › mulk-uz>

¹⁵ [https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20\(V.Topildiyev\).pdf](https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20(V.Topildiyev).pdf)

турларини олиб борувчи етакчи динлар биринчи навбатда судьяларнинг пора-хўрлигини қоралашлари бежиз эмас:

- «бошлиқ совғаларни талаб қилади, судья эса пора учун судьялар ва зодагонлар ўз қалбларининг ёмон истакларини ифода этадилар ва ишни бузадилар»¹⁶;

- «Совғаларни қабул қилманг, чунки кўр-кўрона совғалар қалб кўзини кўр қилади ва солиҳларнинг ишини ўзгартиради»¹⁷;

- «*Бир-бирларингизнинг молларингизни ботил йўл билан еманг. Билиб туриб, одамларнинг молларидан бир қисмини гуноҳ ила ёйишингиз учун уни ҳокимларга ташламанг*» («Бақара» сураси 188 оят)¹⁸ ва бошқалар.

Қадимги Рим қонунларининг XII жадвалида «тузатувчи» атамаси «судда кўрсатмаларни пулга алмаштириш» ва «судьяга пора бериш» маъноларида қўлланила бошланди¹⁹.

Коррупцияни тушунишга муҳим туртки, Никколо Макиавеллининг асарларида янгича талқин қилинган. У коррупцияни истеъмол каби касаллик билан таққослади: «Аввалига таниб олиш қийин, аммо даволаш осонроқ. Агар унга эътибор берилмаса, уни таниб олиш осон, аммо даволаш қийин»²⁰.

XVIII аср охиридан бошлаб Ғарбда жамиятнинг коррупцияга бўлган муносабатида бурилиш даври келди. Либерал ислохотлар давлат ҳокимияти унга бўйсунадиган одамлар манфаати учун мавжуд, шунинг учун субъектлар амалдорлар томонидан қонунларга қатъий риоя қилиш эвазига ҳукуматни қўллаб-қувватлайдилар деган шиор остида амалга оширилди. Хусусан, 1787 йилда қабул қилинган АҚШ Конституциясига биноан, пора олиш АҚШ президентига нисбатан импичмент эълон қилиниши мумкин бўлган аниқ айтиб ўтилган иккита жиноятдан биридир²¹. Жамият давлат аппарати ишининг сифатига тобора кўпроқ таъсир ўтказа бошлади. Сиёсий партиялар ва ҳукумат томонидан тартибга солиш кучайган сари, сиёсий элита ва йирик бизнеснинг тил бириктириши эпизодлари тобора кўпроқ ташвишга тушди. Шунга қарамай, XIX-XX асрларда ривожланган мамлакатларда коррупция даражаси бутун дунёга нисбатан пасайган.

Ривожланган мамлакатларда коррупция эволюциясининг янги босқичи XIX-XX асрларнинг бошлари эди. Бир томондан, давлат томонидан тартибга солинишни ва шунга мувофиқ амалдорларнинг ҳокимиятини яна бир бор

¹⁶ [https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20\(V.Topildiyev\).pdf](https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20(V.Topildiyev).pdf)

¹⁷ [https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20\(V.Topildiyev\).pdf](https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20(V.Topildiyev).pdf)

¹⁸ <http://muslim.uz/index.php/rukn/irfon/item/23529-2-ba-ara-surasi-188-oyat>

¹⁹ [https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20\(V.Topildiyev\).pdf](https://n.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/huquq/Rim%20huquqi%20(V.Topildiyev).pdf)

²⁰ Никколо Макиавелли. <https://ru.wikipedia.org>

²¹ <https://be.convdocs.org/docs/index-110965.html?page=23>.

кучайтириш бошланди. Бошқа томондан, рақобат курашида «давлатни сотиб олиш»га ўтишни бошлаган йирик хусусий бизнес пайдо бўлди – энди айрим кичик давлат хизматчиларининг эпизодик пора олишига эмас, балки сиёсатчилар ва юқори лавозимли амалдорларнинг фаолиятини капитал манфаатларини ҳимоя қилишга йўналтириш бошланди. Ривожланган мамлакатларда (айниқса, Иккинчи жаҳон урушидан кейин Ғарбий Европада) сиёсий партияларнинг аҳамияти ошгани сайин, йирик фирмалар ва трансмиллий Корпорациялар сиёсатчиларга ўз манфаатларини *лоббичилик*²² қилгани учун эмас, балки партия ғазнасига шахсан тўлаб турганда, партиялардаги коррупция ривожланди.

XX асрнинг иккинчи ярмида коррупция тобора халқаро муаммога айлана бошлади. Чет элда юқори лавозимли амалдорларнинг корпорациялари томонидан пора бериш кенг тарқалди. Глобаллашув бир мамлакатдаги Коррупция кўплаб давлатларнинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатишни бошлаганига олиб келди. Шу билан бирга, энг юқори даражадаги коррупция даражаси бўлган мамлакатлар энди учинчи дунё билан чекланиб қолмайдилар. 1990 йилларда собиқ социалистик мамлакатларда либераллаштириш, мансабни кўпол равишда суиистеъмор қилиш билан бирга, “Финан-сиал Тимес” газетасининг 1995 йил 31 декабрдаги сонидан 1995 йилни «Коррупция йили» деб эълон қилинганлиги маълум қилинди. Коррупция тўғрисидаги билимларни тарғиб қилиш учун БМТ Халқаро Коррупцияга қарши кураш кунини (9 декабрь) ташкил этди²³.

1.3. Типология

Коррупцияни кўплаб мезонларга кўра таснифлаш мумкин: ўзаро таъсир қилувчи субъектларнинг турлари бўйича (фуқаролар ва кичик ходимлар, фирмалар ва мансабдор шахслар, миллат ва сиёсий раҳбарият); фойда тури бўйича (фойда олиш ёки харажатларни камайтириш); йўналиш бўйича (ички ва ташқи); субъектларнинг ўзаро алоқаси йўли билан, марказлашув даражаси, башорат қилиниши мумкинлиги ва бошқалар. Россияда тарихий жиҳатдан коррупция қонуний ҳаракатлар («пора олиш») ёки ноқонуний хатти-ҳаракатлар («очқўзлик») учун ноқонуний устунлик мавжудлигига қараб ҳам фарқ қилган²⁴.

²² <https://kun.uz>

²³ <http://phami.uz/9-dekabr-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-xalqaro-kuni-munosabati-bilan-ochiq-eshiklar-kuni-tadbiri-tashki-ctildi/>

²⁴ <https://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-korrupsi-i-i-osnovnye-modeli-korrupsiionnyh-strategiy-povedeniya>

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I боб. КОРРУПЦИЯ ТУШУНЧАСИ, УНИНГ КЕЛИБ ЧИҚИШ ТАРИХИ, ТУРЛАРИ ВА ДАРАЖАЛАРИ	7
1.1. Таъриф	12
1.2. Коррупция ўтмиши.....	13
1.3. Типология	15
1.4. Коррупцияни ахлоқий баҳолаш	16
1.5. Коррупция турлари.....	17
1.6. Коррупция хизматлари бозори	17
1.7. Шахсий манфаат.....	18
1.8. Коррупцион иллатнинг бойитиш жойлари	19
1.9. Суд тизимидаги коррупция	20
1.10. Коррупциянинг зарари	22
1.11. Коррупциянинг мақбул даражаси.....	22
1.12. Халқаро савдода коррупция	23
1.13. Коррупциянинг сабаблари. Асосий карама-қаршилик	23
1.14. Юқори даражадаги коррупция сабаблари	24
1.15. Коррупцияга қарши кураш	26
1.16. Ички назорат.....	27
1.17. Ташқи бошқарув.....	27
1.18. Сайлов тизими	28
1.19. Умумий чоралар	29
1.20. Объектив қийинчиликлар	30
II боб. КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШДА ЖАҲОН ТАЖРИБАСИ	32
2.1. Сингапурнинг коррупцияга қарши стратегияси	37
2.2. Финляндиянинг коррупцияга қарши стратегияси	41
2.3. Швейцариянинг коррупцияга қарши стратегияси.....	41
2.4. Россиядаги Коррупция	42
2.5. Япония тажрибаси	45
2.6. Австрияда ўқитувчи сифатида адлия ва ички ишлар вазирлари таклиф этилади.....	48

2.7.	Индонезия: коррупцияга қарши 9 та қадрият	49
2.8.	Буюк Британияда коррупция далилларини аниқлаш бўйича махсус дарслик	50
2.9.	Ҳиндистонда коррупцияга қарши таълим дастури йўқ.....	50
2.10.	АҚШда беҳосдан хатога йўл қўйган ходим жазоланмайди	51
2.11.	Таклиф ва 5 ташаббус	51
III боб.	КОРРУПЦИЯНИНГ ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛИ.....	53
3.1.	Коррупция бўлган иқтисодиётда ресурсларни тақсимлаш модели	53
3.2.	Асосий агент назарияси	54
IV боб.	ЎЗБЕКИСТОНДА ПОРАХЎРЛИК ВА КОРРУПЦИЯГА	
	ҚАРШИ КУРАШ СИЁСАТИ	55
4.1.	Порахўрлик ва коррупция тушунчаси ва эътироф қилиниши	55
4.2.	Жарималар	58
4.3.	Сиёсат.....	59
4.4.	Мухим хавф соҳалари	60
4.5.	Коррупция тўғрисидаги ахборот қандай топширилиши керак?	61
4.6.	Коррупцион жиноятлар жинойий жавобгарлиги	62
4.7.	2017 йил 4 январдан «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги қонун кучга кирди	63
4.8.	Ўзбекистонда коррупцион ҳолатлар, уларнинг хусусиятлари қарши кураш стратегияси ва ҳуқуқий асослари	63
4.9.	Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашишда “compliance control” тизими жорий этилади	65
4.10.	Коррупцияни ўлчаш усуллари хилма-хиллигига қарамай, мутахассислар коррупциянинг аниқ харажатлари ва оқибатларини аниқлашда жиддий муаммоларга дуч келмоқдалар	66
4.11.	Ўзбекистонда коррупция динамикаси	66
4.12.	Ўзбекистондаги коррупция хавфи бўлган соҳалар	68
4.13.	Коррупция “ботқоғи”даги соҳалар “тозаланади” ҳамда давлат хизматчиларининг мол-мулки декларация қилинади	68
4.14.	Коррупцияга қарши қандай курашиш керак?	69
4.15.	Сухбатлар ва интервьюлар:.....	71
4.16.	Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонуни	88
4.17.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони.....	105

4.18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида”ги қарори.....	114
V боб. КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ҚОНУНЧИЛИК	117
5.1. Коррупцияга қарши кураш бўйича халқаро ва минтақавий ташкилотлар ва шартномалар	117
5.2. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенцияси....	119
VI боб. ИСЛОМДА КОРРУПЦИЯ – МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ИЛЛАТ СИФАТИДА	208
6.1. Исломда коррупциянинг асосий кўриниши бўлган рибохўрлик, ришвахўрлик, судхўрлик каби иллатларга берилган таъриф ва тавсиф	208
6.2. Пора ва унинг турлари	217
6.3. Рибо ҳақида.....	224
6.4. Судхўрлик.....	232
ХУЛОСА	234
ГЛОССАРИЙ	237
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	268